

Tomáš Halík (Praha)

Církev doprovázející

Katolicita a ekumenicita

Synodální reforma církve představuje rozsáhlejší a náročnější úkol než jen proměnit rigidní klerikální systém v flexibilní síť komunikace uvnitř církve. Je třeba věnovat větší pozornost předpokladům a širšímu kontextu synodální proměny.

Cesta synodální obnovy je především *cestou našeho dialogu s Bohem*; jde o přechod od monologického, sebevztahného způsobu života a myšlení ke kontemplativnímu a dialogickému. Snažíme se společně hledat Boží odpovědi na naše vážné otázky, a přitom se vzájemně posilovat sdílením svých zkušeností, charismat a kompetencí. Nejprve je třeba si pokorně přiznat hranice své osobní i skupinové perspektivy, dát do závorky své předsudky a kulturní stereotypy a rozšiřovat svou perspektivu participací na zkušenosti druhých.

Synodalita je *společná cesta* (syn hodos): má obnovit, oživit a prohloubit komunikaci, a to nejen uvnitř církve. Jde zároveň o schopnost církve komunikovat s ostatními systémy ve společnosti, s ostatními kulturami a náboženstvími, s celkem lidské rodiny i s planetou, kterou obýváme; vnímat pokračující symfonii stvoření.

Synodalita je cestou *rozvíjení katolicity* (univerzality) křesťanství. Katolicita, stejně jako jednota, svatost a apoštolský charakter byla dána církvi jako dar Ducha a zároveň jako úkol na cestu dějinami až k jejich eschatologickému cíli. Druhý vatikánský koncil ukázal, že projevem katolicity církve je její *ekumenicita*, ekumenická a mezináboženská spolupráce. Papež František obohacuje chápání katolicity a ekumenicity důrazem na *ekologickou odpovědnost* - péči o to, aby celá planeta se znovu stávala „oikumené“, obyvatelným prostorem.

Kultura rozlišování

K ekumenicitě náleží otevřenost. Ta však neznamena naivní a nekritickou konformitu vůči našemu okolí. Jde o *otevřenost vůči dynamice Ducha svatého*.

Je třeba pečlivě rozeznávat *ducha doby* (*Zeitgeist*), který je povrchní „řečí toho světa“ (veřejného mínění, reklam, ideologií a průmyslu zábavy) od *znamení doby*, která jsou řečí Boží skrze události ve světě, skrze hlubinné změny ve společnosti a kultuře. *Synodální cesta je cesta duchovního rozlišování*. Zejména jezuitská spiritualita nabízí metody duchovního rozlišování, např. v podobě „examen“, pravidelné reflexe obsahů naší mysli, myšlenek a emocí, jimiž reagujeme na vnitřní i vnější podněty. Umění duchovního rozlišování je plod kontemplativního přístupu ke skutečnosti, kontemplativní modlitby.

V epoše modernity křesťanství ztratilo svou kulturně-politickou roli náboženství (*religio*) ve smyslu integrující role celé společnosti (*religio* ve smyslu *religare*, znovu spojovat).

Synodální reforma může církev připravit pro kulturní úlohu *náboženství v jiném smyslu*, ve smyslu slovesa *re-legere* (znovu číst). Církev může být *školou „nového čtení“*, nové

hermeneutiky, nové, hlubší interpretace Boží řeči, Božího sebesdílení. Školou *kontemplativního přístupu ke skutečnosti*.

Bůh, kterého vyznáváme, mluví v mnohohlasu Písma a mnohohlasu tradice. Mluví skrze učitelskou autoritu pastýřů a teologů i skrze nonkonformní a mnohdy nevídané hlasy proroků. Mluví skrze mystiky i skrze každodenní praxi Božího lidu („consensus fidelium“). Mluví skrze „znamení doby“ - skrze události v dějinách, společnosti a kultuře. Semena jeho Slova jsou bohatě rozsesta do polí různých kultur, nacházíme je i ve filozofiích, náboženstvích a umělecké tvorbě po celé planetě. Vydat se na cestu synodální obnovy znamená odvalu nechat se vést přes mnohé hranice dynamikou Ducha, o němž Ježíš říká, že „nevíme, odkud přichází a kam jde“.

Církev jako pokračující událost vzkříšení

V dějinách církve pokračuje a rozvíjí se velikonoční drama kříže a vzkříšení. Na tomto ději má církev účast nejenom skrze liturgické slavení, nýbrž i skrze události svých dějin. Také skrze smrt a zánik mnoha svých podob – v oblasti institucionální, naukové i spirituální - se církev podílí na Kristově kříži, utrpení a smrti. Tajemství kříže nelze lacině vyprazdňovat; bez smrti není vzkříšení.

Jako Kristovo vzkříšení nebylo pouhou resuscitací, návratem do minulé podoby, nýbrž bylo překvapující proměnou, tak je tomu i s každým probuzením církve k novému životu. Církev je „stále se obnovující“ (*semper reformanda*), ale ono „semper“ (neustále) má svou dynamiku. Dějiny církve nejsou jednosměrným „pokrokem“, nýbrž dramatem.

Pokračující událost Vzkříšení (*ressurrectio continua*) se děje v příbězích konverze v životech jednotlivců, i společenství křesťanů, v *konverzi církve*, k níž vyzývá papež František. Nynější synodální obnova je *kairos*, čas příležitosti – příležitosti k transformaci, obnově, k další z mnoha velkých konverzí v dějinách církve.

Synodální obnova a její překážky

Synodální reforma musí být něčím víc, než pouhým pokračováním linie druhého vatikánského koncilu. Má otevřít prostor pro misi církve v postmoderní době radikální plurality.

Papež František označuje synodální reformu za program pro celé třetí tisíciletí. Synodalita má být trvalou podobou církve po celé její další dějiny - až k jejich konečnému eschatologickému završení. Je to cesta dějinami do Božího náručí.

Z toho plyne, že každé stádium na této cestě je nedokonalé a musí být otevřené dalšímu vývoji. Považovat nějaký konkrétní stav společnosti a církve, teologického či vědeckého poznání za konečný, dokonalý a nezměnitelný znamená podlehnout pokušení triumfalismu. *Triumfalismus* spočívá v záměně současného nedokonalého stavu církve v dějinách (*ecclesia militans*) za její eschatologickou podobu, dokonalou církev svatých v nebi (*ecclesia triumphans*). *Herezi triumfalismu často doprovázejí paternalismus, klerikalismus, fundamentalismus a tradicionalismus*.

Paternalismus zapomíná na to, že církev učící musí být stále také *církví učí se*; že v církvi je jeden Otec a jeden Učitel, Kristus – a my všichni jsme bratři a učedníci. *Klerikalismus* je

projevem „světskosti“ – chápe autoritu v církvi jako světskou moc, nikoliv jako službu. Nositelé této služby se pak chovají jako „vládnoucí třída“ či vyšší kasta, oddělená mnoha způsoby svého jednání a životního stylu od celku Božího lidu.

Fundamentalismus zapomíná na to, že zde vidíme a chápeme „jen částečně, jako v zrcadle a v hádankách“ (1Kor 13,12). Fundamentalista nechápe obrazy, které nám předkládá Písmo a Tradice, jako *ikony k meditaci*, jako prostředky k adoraci Tajemství, nýbrž bere je jako idoly, modly, které už nepotřebují další interpretaci. Fundamentalismus se dopouští *idolatrie*, objektivizace a zploštění tajemství víry, jeho spoutávání do tvaru uzavřeného ideologického systému.

Tradicionalismus je popřením smyslu tradice jako živého, tvořivého předávání víry. Je *herezí* v původním smyslu tohoto slova, svévolným vybíráním - vytrhuje určitou dějinně podmíněnou podobu církve nebo její nauky z kontextu a absolutizuje ji. Věrnost obsahu víry je závazkem odvážně, tvořivě a zodpovědně oživit a *proměňovat formy* jejího vyjádření tak, aby umožňovaly srozumitelné a věrohodné předávání *obsahu* a skutečného smyslu svěřeného poselství, aby nabízely stále hlubší porozumění jeho nevyčerpatelnému bohatství. Všechny pokusy spoutat svobodu Božího Ducha, redukovat bohatství jeho sebevyjádření a uzavřít je do pevného, uzavřeného ideologického systému se vystavují riziku nejtěžšího hříchu: hříchu proti Duchu svatému.

Věrnost znamená trpělivost

Je třeba se zároveň bránit naivní představě, že uzdravení, smíření a návrat věrohodnosti církve je možné rychle dosáhnout několika reformními kroky, zejména reformou vnějších institucionálních struktur církve. Povrchní „progresismus“ a konzervativní tradicionalismus sdílejí stejný osudový omyl – přeceňují roli institucionálních struktur. Jedni si slibují záchranu a uzdravení církve od změn těchto struktur, druhí od jejich zachování ve stávající podobě. Oba přístupy však zůstávají na mělčině, protože přehlíží to skutečně podstatné.

To podstatné je *vnitřní proměna, obnova mysli podle smýšlení Kristova*. Proměna, *metanoia*, byla klíčovým tématem prvních Ježíšových programatických kázání a zůstává náročným a trvalým úkolem pro církve jako celek.

Očekávání viditelných (tedy především vnějších, institucionálních) změn brzy po dvou synodálních zasedáních v Římě je nereálné. Jak představa, že velké změny může a má provést výlučně či především hierarchie, tak stálá kritika hierarchie, plynoucí z frustrace tohoto očekávání, jsou paradoxně projevem *klerikalismu*, totiž přeceňování role hierarchie.

Synodální reforma nezpochybňuje kompetenci a odpovědnost úředních nositelů autority (především biskupů), avšak rozšiřuje podíl zodpovědnosti ostatních křesťanů na procesu rozlišování. Ten pak musí předcházet každému vážnému rozhodování v církvi. Této souhře uvnitř církve, kompatibility charismat a odpovědností, je třeba se učit.

Služba duchovního doprovázení

Římský podklad pro jednání synody (*Instrumentum Laboris*) přináší významné podněty, které jsou už nyní zralé k realizaci. Kromě už zřízené služby *akolytů a katechetistů* (která např.

umožňuje kvalifikovaným laikům, mužům i ženám, kázat při eucharistické bohoslužbě) se navrhuje zřízení dalších služeb jako *doplnění* těch, které vyžadují svěcení.

Navrhují, aby hlavní z nich byla *služba duchovního doprovázení*. Tato služba zahrnuje všechny hlavní prvky synodality – naslouchání, otevřenost pro působení Ducha svatého, duchovní rozlišování a společné hledání správné volby. Je to cesta objevování Boží přítomnosti a boží aktivity v lidských životech, a to i v životech „nenáboženských lidí“. Někteří dnes službu duchovního doprovázení očekávají buď od kněží při svátosti pokání nebo od psychoterapie. Můžeme zde najít určité podobnosti nebo i částečné překrývání, avšak duchovní doprovázení má své poslání, které není zastupitelné ani psychoterapií, ani svátostí smíření. Slavení svátosti smíření je dnes z řady vážných důvodů v mnoha zemích v krizi; mnozí ji nepracují nebo využívají zřídka, často povrchně jako pouhý zvyk či spíše nepříjemnou povinnost než jako osvobozující setkání s Kristem. Je třeba též vzít vážně důsledky toho, že pokud brzy nedojde k velkým změnám v praxi výběru, formace a stylu práce kněží, bude počet kněží ve velké části světa dále drasticky klesat a svátost smíření ve stávající podobě bude pro mnoho věřících nedostupná.

I když je třeba všem kandidátům kněžství poskytnout jistou kvalifikaci pro duchovní doprovázení i v rámci obvyklé farní pastorace, není realistické očekávat, že všichni ordinovaní služebníci církve budou schopni vykonávat tuto službu způsobem, odpovídajícím potřebám lidí dnešní doby. Proto považují za nezbytné rozvíjet službu duchovního doprovázení jako samostatnou službu v církvi, která nevyžaduje nutně svátost ordinace (kněžské svěcení), avšak vyžaduje nutně nejen osobní charisma, zkušenosti a vhodné osobní kvality doprovázejících, tak také specifické vzdělání jak v několika teologických oborech, tak ve společenských vědách. Proto je třeba rozmnožovat počet teologických fakult a dalších vzdělávacích institucí, nabízejících *kvalitní* kursy přípravy laiků pro duchovní doprovázení, jejich trvalé vzdělávání a supervizi.

Kromě farností bude třeba *zakládat centra spirituality*, duchovních cvičení, duchovního doprovázení a pastorálního poradenství. Právě v těchto centrech by též mělo *trvale pokračovat setkávání synodálních skupin*, které v atmosféře modlitby a kontemplace budou sdílet své zkušenosti a hledat řešení problémů v osobních životech i v církvi. Tato duchovní centra by měla být dostatečně otevřená, vyvarovat se pokušení sektářství a elitářství.

V naší době na žížeň po spiritualitě zareagoval - dříve než církve - "trh s náboženským zbožím". Zaplavil náš svět bohatou nabídkou ezoteriky, magie, okultismu, laciných imitací orientálních spiritualit a starých pohanských kultů. Proto na tomto poli je třeba pečlivého duchovního rozlišování, abychom se vyhnuli jak xenofobii křesťanských fundamentalistů, tak nekritickému povrchnímu synkretismu.

Doprovázení jako politický úkol církve

Služba duchovního doprovázení nespočívá jen v doprovázení jednotlivců. Církve má ve světě také „politické“, terapeutické a prorocké poslání. Vztah církve a světa se v dějinách proměňuje a teologie to musí trvale reflektovat.

Synodální reforma církve předpokládá reformu teologického myšlení: *přechod od statického myšlení v kategoriích neměnných přirozeností k důrazu na dynamiku vztahů*, na nezbytnost

jejich stálé obnovy a prohlubování. V centru křesťanského chápání Boha je Trojice – Bůh jako vztah. „Přirozeností Boha“ je život ve vztazích. Bůh stvořil člověka ke svému obrazu: „přirozeností člověka“ je tedy život ve vztazích, bytí s druhými a pro druhé, sdílení na společné cestě (*syn hodos*). Přejít od myšlení v kategoriích statických, neměnných přirozeností k důrazu na kvalitu vztahů zahrnuje jak obnovu chápání církve (eklesiologie), tak křesťanské etiky včetně etiky sexuální a politické. Přitom nelze ignorovat poznatky přírodních ani společenských věd.

Církev má být společenstvím poutníků (*communio viatorum*) proto, aby přispívala k proměně světa, celé lidské rodiny, ve společenství cesty, aby pomáhala prohlubovat dynamiku sdílení. *Synodalita je nejen posláním církve, nýbrž úkolem pro celé lidstvo a celé jeho dějiny.*

Synodální obnova církve nemá být kopírováním demokratického systému ve smyslu vlády většiny ani kopírováním toho typu a stavu demokracie, jak ji vidíme na dnešní politické scéně. Princip synodality by naopak mohl být inspirací *k obnově politické demokracie*, k péči o to, co dnešní demokracii schází a proč je tak zranitelná populismem a atraktivitou autoritativních systémů, úspěchy diktátorů jako Putin či populistů a demagogů jako Orbán a Fico, ale také Trump a americká i západoevropská krajní nacionalistická pravice, často zneužívající náboženskou rétoriku.

Proces globalizace se ocitl v krizi zejména proto, že technologické, ekonomické a informační propojení nedokázalo (a samo dokázat nemohlo) vytvořit v globálním měřítku vědomí sounáležitosti a spoluodpovědnosti. Žádný politický režim, žádná ideologie a žádné náboženství či teokratický stát nemohou nabídnout vnější rámec pro spolužití množství tak rozdílných kultur a civilizací, dožadujících se svého svobodného rozvoje.

Politickou úlohou křesťanství není nabízet či dokonce vnucovat křesťanství v podobě ideologie, nýbrž svou synodální reformou být inspirací k úsilí o novou kvalitu vztahu mezi lidmi, kulturami, náboženstvími a státy.

Vizí druhého Vatikánského koncilu byl *dialog* - dialog mezi církví a světem, mezi církvemi, náboženstvími, kulturami, národy a civilizacemi. Avšak dnes dialog jakožto vztah mezi oddělenými subjekty už nestačí. Církev musí dnes do světa vnášet víc než dialog – totiž inspiraci životem Trojice. Synodalita jako společná cesta směřuje k hlubší vzájemnosti – k té, kterou teologie Trojice nazývá *perichoresis*, vzájemné prostupování bez smíšení a ničení identity. Je to cesta překonávání všech oddělujících hranic, hledání společného základu: Boha, který je všechno ve všem.